

Het bos in en uit

Beschrijving en uitleg wandeling “Dag van de Trage Weg”, Halle, 2026. (v1)

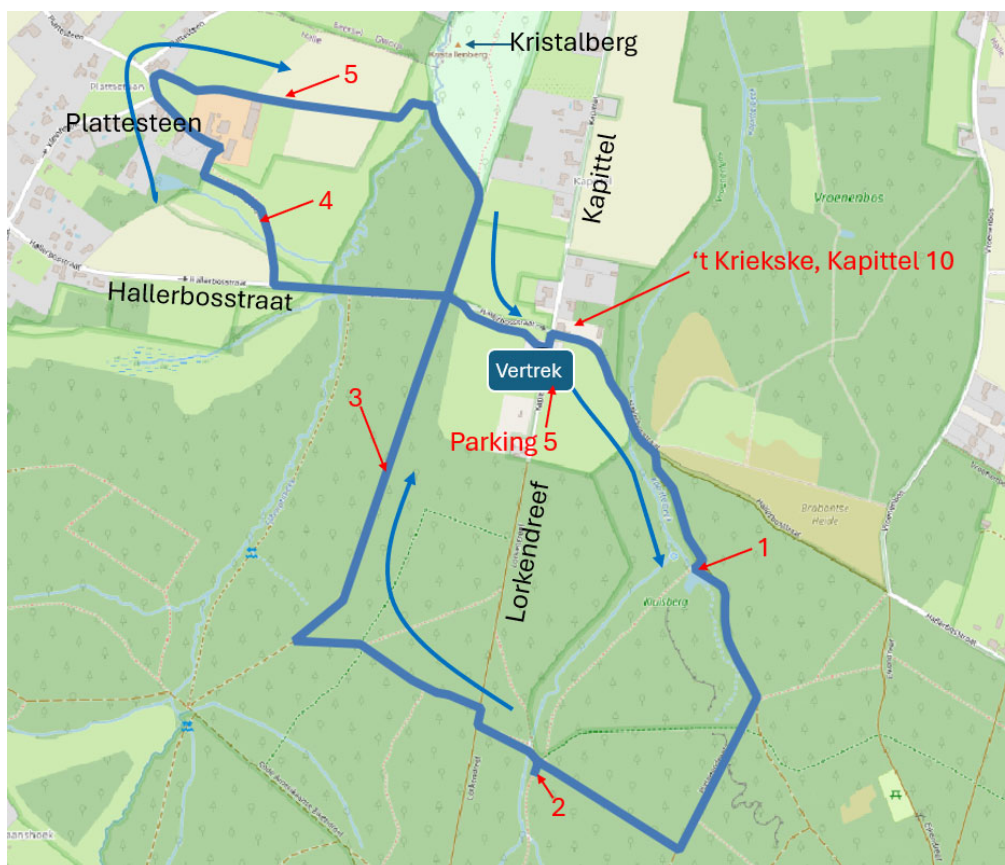
Organisatie: werkgroep Trage Wegen Zuidwest-Brabant (coördinator rik.houthuys@telenet.be), in samenwerking met Natuarpunt Halle en met medewerking van Stad Halle.

Auteur: Rik Houthuys, werkgroep Trage Wegen Zuidwest-Brabant.

Bronnen: Wikipedia (voor de naam en geschiedenis van Waltrudis). Etymologiebank.nl (voor het woord kapittel). Boek “Het Hallerbos” (zie <https://www.hallerbosboek.be/boek-hallerbos/hallerbosboek>) voor de geschiedenis, ondergrond, landschapsvormen en natuurwaarde van het Hallerbos. Dewitte et al., 2018, Landslides in Belgium – Two case studies in the Flemish Ardennes and the Pays de Herve (in: Landscapes and landforms of Belgium and Luxemburg, A. Demoulin, ed., Springer Verlag, 335-355), voor grondverschuivingen. Van Bochaute et al., 2009, De waterwinning in het Hallerbos, Hyacint 2009/1, voor de watergalerij.

Deze wandeling werd door het publiek en met begeleiding en uitleg door een gids gedaan op de Dag van de Trage Weg in Halle, 18 oktober 2026. Lengte van de wandeling: 4,5 km, met enkele stevige klimmetjes.

Vertrekpunt: Hallerbos parking 5, bij 't Kriekske, Kapittel 10, 1500 Halle.

Figuur 1. Parcours van de wandeling in blauw, start op parking 5 (Kapittel) van het Hallerbos. Rode nummers zijn de punten met uitleg.

Deze wandeling is een vervolg op onze wandeling in oktober 2025.

Ga van de parking naar de kruising Kapittel/Hallerbosstraat en neem rechts (zijde van het restaurant) het smalle, door bomen overkraagde asfaltstraatje, dat meteen sterk afdaalt en een holle weg wordt.

Beneden kruis je de Kapittelbeek. Neem aan een brede splitsing na de beekovergang de aardeweg schuin rechts: zo volg je de vallei van de Kapittelbeek stroomopwaarts. Al gauw is de bosweg bestraat met ruwe stenen blokken. Na enkele honderden meters zie je rechts een vijvertje liggen: de Kapittelvijver.

Toelichting 1

Het Kapittel

Het woord Kapittel betekent “bijeenkomst van religieuzen”, onder andere als bestuursorgaan van de goederen van een klooster. Het woord is afgeleid van het Latijn “caput”: hoofd; met als verkleinwoord “capitulum”: hoofdje, term die ook werd gebruikt voor hoofdstuk van een geschreven tekst. In de volle middeleeuwen was het capitulum de dagelijkse bijeenkomst van kanunniken of kloosterlingen, met lezing van een hoofdstuk uit de Heilige Schrift. Deze betekenis verengde later tot de bijeenkomst van kloosterlingen in de zin van beslissingsorgaan. En die betekenis verbreedde dan weer naar “kapittel” als synoniem van het klooster zelf.

Van bij de stichting van de abdij in Bergen in 661 verwierf ze (onder meer) het domein Halle inclusief het Hallerbos als opbrengstgoed. Voor het beheer van het bos lieten de vrouwelijke kloosterlingen zich bijstaan door dienaren en (na de onzekere tijden van de 8^e – 10^e eeuw) door wereldlijke heren. Uit een oorkonde uit de 13^e eeuw blijkt dat dit de graaf van Henegouwen en de kastelein van Brussel waren. Het Hallerbos was een onverdeelde eigendom met drie begunstigden, die de inkomsten gelijkmatig onder elkaar moesten verdelen. Vanaf 1417 was het aandeel van de kastelein van Brussel overgegaan naar de graven van Henegouwen, die vanaf dan twee derde van de inkomsten zouden opstrijken. Door erfopvolging verwierven de Spaanse koningen de eigendom, en omdat ze nog later, rond 1650, wegens overheidsschulden (blijkbaar een kwaal van alle tijden) deze goederen moesten te gelden maken, verwierven de hertogen van Arenberg deze twee derde delen. Het kapittel van Bergen behield zijn derde deel.

De vallei van de Kapittelbeek

Het Hallerbos ligt op een vlak plateau op ongeveer 120 m hoogte. Het plateau is ingesneden door beekdalen waarvan er vijf ongeveer zuid naar noord verlopen. Twee ervan komen hier samen en vormen zo de Kapittelbeek. Deze beek vervolgt haar weg naar het noorden, waar ze eerst door de Steenputbeek vervoegd wordt en in Dworp ter hoogte van het Gravenhof in de Molenbeek uitmondt.

De ondergrond wordt hier gevormd door de harde rotsen van het Massief van Brabant. Daarop ligt een in zee afgezette kleilaag (‘Klei van Ieper’), daarboven een laag zeer fijn zand (Zand van Mons-en-Pvèle) en daarop een pakket grover zand, hier oranjegeel van kleur, die in een halfgesloten zeearm werd afgezet (Zand van Brussel). Daarboven kwamen nog enkele laagpakketten fijn zand en klei. Al deze zee-afzettingen ontstonden tussen omstreeks 55 en 40 miljoen jaar geleden.

Na de laatste terugtrekking van de zee kwam eerst, ruwweg 35 miljoen jaar geleden, het zuidwesten van België boven water. De waterlopen ontstonden op een vlak dat licht afhelde naar het noordoosten en liepen ook in die richting af. Deze primitieve afstromingsrichting is in het Hallerbos bewaard in de bovenloop van sommige zijdalen van de Hallebeek.

Doorheen miljoenen jaren nam de landerosie de bovenste lagen weg. Het Zand van Brussel bood meer weerstand, doordat het grofkorreliger was. Daardoor zakt regenwater de bodem in, in plaats van er overheen af te stromen. Het land bleef verder stijgen, maar er was enkel nog erosie in de valleien. De top van het Zand van Brussel vormt in Brabant dan ook het dak van het plateau.

Tijdens de insnijding van de beken doorheen het Zand van Brussel gebeurde er iets bijzonders. Het Zand van Brussel bevat interne zones met wisselende samenstelling. Deze zones zijn langgerekt met een grotere continuïteit in de richting ongeveer zuid – noord, terwijl de afwisseling van de zones groot is in west – oost richting. Hierdoor werd de richting van de landafwatering beïnvloed. De beekdalen herorganiseerden zich volgens de structurele richting aanwezig binnen het Zand van Brussel. Dit verklaart de parallelle zuid-noordrichting van de verschillende beekdalen in het Hallerbos (en elders).

De Kapittelvijver

Rond 1960 werd in dit dal een vijver aangelegd, door een dam te bouwen dwars door de vallei. We staan op die dam.

Figuur 2. De Kapittelvijver.

Deze vijver is een ideale voortplantingsplaats voor amfibieën. Hier vinden we kikkers, alpenwatersalamander, kleine watersalamander en vinpootsalamander, en ook de zeldzame vuursalamander. Verder broedt in deze buurt weleens de kleurrijke mandarijneend. De vroedmeesterpad is een doelsoort, maar komt in het Hallerbos niet meer voor. In de beken worden de vissoorten rivierdonderpad, beekprik en beekforel aangetroffen.

Vervolg het pad links van de vijver, langs het schuilhuisje. Na een 200 m kom je op een kruispunt van boswegen. Aan een boom hangt een leeg kapelletje. Hier stond tot voor enkele jaren een beeldje van Sint-Waltrudis. Neem schuin rechts, bergop, de Platanendreef. Je kruist een ruiterpad. Eenmaal op het plateau sla je een paar honderd meter verder het eerste voetgangerspad naar rechts in. Langs het pad staan een paar massieve oude stenen grenspalen. Algauw daalt dit een vallei in. Beneden ga je enkele meters het pad in het dal links in tot het kapelletje aan de boom.

Toelichting 2

Sint-Waltrudis

Wal(de)trudis van Bergen leefde in het midden van de 7^e eeuw. Zij was een Frankische edeldame, geboren in Cousolre in de Avesnois, dochter van gouverneur Waldebert, en Bertilia, een koningsdochter uit Thuringen. Zij trouwde met de edelman Madelgarius, de latere Sint-Vincentius. Ze

besloten in wederzijds akkoord uit elkaar te gaan en de rest van hun leven als kloosterlingen door te brengen. Waldetrudis volbracht de opvoeding van haar kinderen en stichtte daarna een kleine religieuze gemeenschap, gelegen op een heuvel waaromheen later de stad Bergen zou groeien. Zij schonk verschillende domeinen aan het klooster, waaronder het domein van Halle inclusief het Hallerbos.

De naam Waltrudis is een samenstelling: van “waldan” = heersen en “trudis” = kracht, dus de “krachtige heerseres”. De hedendaagse woorden trouw en truth zijn afgeleid van trudis.

Het oude en nieuwe kapelletje

Je zag op eerder in deze wandeling de boom met het vorige Waltrudiskapelletje. Hier hangt een nieuw boomkapelletje met plaats voor het nieuwe beeld. Volgens kenners is dit de eerste, oorspronkelijke locatie op een kruispunt van oude boswegen. Eerder dit jaar schreef de stad Halle een wedstrijd uit voor een nieuw beeld. Dit is intussen geselecteerd, maar het wordt pas ingehuldigd bij de hyacintenbloei van 2027.

Figuur 3 (links). Het nieuwe Waltrudiskapelletje, nu nog onbewoond

Figuur 4. Een van de meerstenen uit 1777.

De verdeling van het bos in 1777

Het beheer van het bos gebeurde tot diep in de 18^e eeuw gemeenschappelijk en de opbrengsten werden gedeeld. Er ontstonden echter voortdurend conflicten tussen de hertog van Arenberg en het kapittel over de rechtspraak en de inning van de inkomsten. In 1777 besloten de twee partijen dan ook om uit de onverdeeldheid te treden. Landmeters stelden in 1777 een verdelingsplan op van het Hallerbos, met drie evenwaardige delen. Het lot bepaalde de twee delen die de hertog van Arenberg kreeg, en het derde deel (het meest noordwestelijke) voor het kapittel van Bergen, dat we nu nog “het Kapittel” noemen.

De interne grens werd in 1779 aangeduid met 24 grensstenen in blauwe hardsteen. Er zijn er een twintigtal van bewaard, de meeste nog op hun oorspronkelijke plaats. Iedere steen weegt een kleine ton: zo konden ze zeker niet in het geniep worden verplaatst!

De verdeling was een kort leven beschoren. Na de Franse bezetting in 1794 werden alle kerkelijke eigendommen genationaliseerd, zo ook het bos van het (afgeschafte) Kapittel van Bergen. Het deel van de Arenbergs bleef, na 10 jaar onzekerheid, in hun handen. Via de Franse en dan de Nederlandse staat, ging het bos over naar de Algemene Nederlandse Maatschappij, later Société Générale de Belgique. Deze maatschappij verkocht het Kapitteldeel in 1831. Hertog Prosper Lodewijk van Arenberg slaagde erin om alle loten in één keer op te kopen. Zo werden de Arenbergs alsnog eigenaar van het volledige Hallerbos.

Tijdens de eerste wereldoorlog kapte de Duitse bezetter nagenoeg het hele Hallerbos kaal. Na de oorlog nam de Belgische staat de goederen van de van collaboratie beschuldigde familie Arenberg in beslag. In 1921 ging de eigendom van alle bossen over naar de Belgische staat, en bij de staatshervorming van 1983 ging het deel op Halle naar het Vlaams gewest, waar het nu wordt beheerd door ANB.

Ga de enkele meters terug en vervolg rechtdoor in dezelfde richting als het pad dat je in het valleitje bracht. Bij het begin van de beklimming laat je het ruiterpad rechts liggen. Het smalle pad gaat nu steil omhoog. Na een eindje zie je nog een oude grenssteen. Het pad komt uit op de kasseien van de Lorkendreef. Volg deze enkele meters naar rechts en sla dan links opnieuw een aarden pad in, tussen de boomstammen aan de ingang door. Na een vlak stuk begint het te dalen. Neem in de afdaling bij de kruising met het ruiterpad het vervolg, iets naar links. De zandige weg mondt uit op een brede aardenweg aan de rand van de vallei van de Steenputbeek. Neem daar scherp rechts en volg de lange, vrijwel rechte en vlakke weg. Halverwege houden we halt om het speciale reliëf te bekijken.

Toelichting 3

Laatglaciale grondafschuivingen

In deze omgeving zijn de massieve lobben grond, afgeschoven van de oostelijke helling van de vallei van de Steenputbeek, bijzonder goed bewaard. Je herkent een afgeschoven grondmassa aan de korte tegenhelling: indien je van de beek recht de valleiflank opwandelt, helt de heuvelflank in los gesteente steeds af naar de beek toe. Er zijn in het hellingsprofiel hier echter enkele korte stukjes die afhellen richting het plateau. Deze korte tegenhellingen bevinden zich telkens aan de bovenkant van een afgeschoven grondmassa. Het verschoven massief op de oostelijke flank van de vallei van de Steenputbeek (zie Figuur 5) is een complexe afschuiving samengesteld uit twee of drie afgegleden grondmassa's boven elkaar. Het is een van de grootste afgeschoven massieven in Vlaanderen. Iedere afschuiving heeft in dwarsdoorsnede een cirkelvorming schuifvlak waar de samenhang van de grond bezweek. Hoger in het profiel ligt een bloot gekomen stukje van dat schuifvlak als een steile wand in het landschap. In het lage deel van de afschuiving ligt een grote grondlob, de accumulatielob.

De afschuivingen zijn niet gedateerd, maar zijn naar alle waarschijnlijkheid te situeren na het einde van de laatste ijstijd, hetzij in het Laatglaciaal (ruwweg 15 tot 12 duizend jaar geleden), hetzij kort nadien, in het Boreaal, een tijdvak aan het begin van het Holoceen. In deze relatief vochtige periode smolt de permanent bevroren bodem. Mogelijk lagen aardshokken mee ten oorsprong aan de grote afschuivingen, maar de uitstroming van grondwater boven nog bevroren ondergrond is wellicht de hoofdoorzaak van de afschuiving.

In los sediment net boven een ondoordringbare laag sijpelt veel grondwater uit naar de vallei. Die waterbeweging kan een segment van de valleiflank instabiel maken, waardoor dat deel gaat afschuiven. Op het einde van een glaciaal dooit de bovenlaag, terwijl de onderlaag nog bevroren is. Dat kan het uitvloeien van grondwater doen toenemen en de inwendige bodemweerstand verzwakken, wat de bezwijkkans in het grondmassief nog bevordert. In het Hallerbos vinden we verschillende afgeschoven grondmassa's (zie Figuur 5).

Figuur 5. Schaduwbeeld van het reliëf rond het Kapittel. In witachtig: afgeschoven grondmassieven.

De oude waterwinning

De stad Halle bezat een eigen drinkwaterwinning in het Maasdalbos. In de jaren 1930 produceerde deze te weinig water voor de toenemende vraag. In 1938 werd een bijkomende waterwinning ontworpen in het Hallerbos. Er werd (mogelijk pas tijdens of na de tweede wereldoorlog) een 1,4 km lange ondergrondse galerij gebouwd langs de Steenputbeek tussen de Piepaenshoek en de Hallerbosstraat. Deze vangt al het grondwater op van de oostelijke flank van de vallei. Naar verluidt zou ze nooit in gebruik genomen zijn. In de jaren 1980 werden de toegangen dichtgemaakt. In 2008 werd één ingang teruggevonden. De galerij lag er nog intact en ook vandaag stroomt er nog altijd grondwater door. Hier en daar zijn er de laatste jaren kleine grondverzakkingen boven het tracé van de galerij ontstaan. Dat betekent dat insijpelend water grond meeneemt naar de galerij of naar de grofkorrelige drainagelaag rond de galerij.

Op dit ogenblik wordt onderzocht wat er het best mee gedaan wordt. Ze zou onder meer als woonplek voor vleermuizen of “reservaat” voor grondwaterfauna kunnen worden aangewend. Er zijn ook fijne stalactieten ontstaan door insijpelend, kalkrijk water.

Vervolg via de brede aarden weg. Bij de kruising met het asfaltbaantje (Hallerbosstraat) aan de slagboom links nemen. De straat dwars de Steenputbeek en begint te klimmen. Na 200 m rechts het pad “Plattestein” ingaan. Het pad kruist een klein zijbeekje van de Steenputbeek.

Toelichting 4

Het Plattestein-pad

In deze omgeving zijn er twee opnieuw opengestelde voetwegen met hetzelfde buurtwegnummer 82. De zuidelijke tak verbindt de Hallerbosstraat met het gehuchtje Plattestein. De weg was

jarenlang afgesloten, maar werd heropend n.a.v. de uitbreidingen van het Hallerbos in dit gebied. De rooilijn werd licht gewijzigd, om de weide met brede orchis onderaan langs de beek te vrijwaren (gemeenteraad Halle 27 mei 2025). Het kleine waterloopje dat uitmondt in de Steenputbeek heeft grotendeels zijn oorspronkelijke natuurlijke uitzicht behouden. Het kan gelden als voorbeeld bij de herwaardering van andere kleine waterlopen. Eind 18^e eeuw lag het zijvalleitje nog in het Hallerbos, dat reikte tot de huidige hoeve Plattestein 13. Voorbij de kruising van het pad met het beekje stijgt het pad (nu door een open graslandschap) naar links omhoog. De loop van de voetweg werd gemarkeerd door een weide-afsluiting rechts en een nieuwe houtkant links. Op onze wandeling van 19 oktober 2025 openden we samen deze geherwaardeerde voetweg.

Figuur 6. Het pad "Plattestein" tijdens de wandeling van 18 oktober 2026.

Plattestein

Straks komen we aan de laatste hoeve in deze bosrand, Plattestein (Plattestein 13). De hoeve is niet aanwezig op de Ferrariskaart, in tegenstelling tot een hoeve ongeveer gelegen op de plaats van Plattestein 11 (nu B&B Plattestien), dat dan waarschijnlijk het oorspronkelijke gehuchtje Plattestein voorstelt. De hoeve Plattestein 13 staat wel op de Atlas der Buurtwegen uit 1845, waardoor de periode van ontginning te achterhalen is. De naam "Plattestein" spreekt voor zich, maar welke platte steen eraan ten oorsprong ligt, blijft duister.

Vervolg het Plattesteinpad dat door het gras schuinlinks naar een bosrand klimt. Net voor het bos maakt het een haakse bocht naar rechts en mondt na een laatste steil klimmetje uit op de straat (Plattestein) bij de oude hoeve Plattestein 13. Volg het straatje naar links, verder omhoog, tot voorbij de smalle zijstraat (Kleinheide). Iets voorbij die aftakking begint rechts de nieuw geopende "Steenputweg" (net voor Plattestein 11). De weg loopt eerst tussen afsluitingen en daalt opnieuw naar de Steenputbeek. Via klaphekjes loop je een oude boomgaard in en weer uit. Ga rechtdoor. Voorbij de stallingen van de boerderij openbaart zich een mooi zicht op de vallei.

Toelichting 5

Steenputweg

Dit pad is de noordelijke tak van voetweg 82 en werd eveneens opengesteld in 2025. De inrichting vroeg wat tijd, waardoor we het pas op onze publiekswandeling van 18 oktober 2026 konden inwandelen.

Het meeste van het land waar de voetweg doorheen loopt, werd enkele jaren geleden door de Vlaamse overheid verworven om te voegen bij het Hallerbos. De waardevolle graslanden worden behouden en andere percelen werden bebost. In 2026 is het een nog jonge aanplant van twee jaar.

Figuur 7. Bij de inwandeling op 18 oktober 2026.

Kristalberg

Aan de overkant van de Steenputbeek ligt links in het bos een grote aarde-ophoping begroeid met dennen (vanaf dit pad enkel zichtbaar in de winter). Je vindt er vele brokken wit-, bruin- en paarskleurige harde zandsteen, soms met spleten gevuld met witte of halfdoorzichtige kwarts kristallen. In de volksmond heet die plaats de Kristalberg. Het is de storthoop van een oude steengroeve die tussen de grondhoop en het nieuwe wandelpad ten zuiden ervan ligt.

Een eerste (gedocumenteerde) uitbatingsfase liep van 1767 tot 1773. De Staten van Brabant mochten hier hardsteen ontginnen, met het oog op de aanleg van de steenweg Brussel-Bergen. De eigenaars, het kapittel en de hertog van Arenberg, hadden recht op tien duizendsten van de opgedolven stenen. Het afval was eveneens voor de eigenaars, die daarmee de wegen in het bos zouden verbeteren. Twee beëdigde bewakers moesten de uitgehaalde stenen controleren: één aangesteld door de eigenaars en de andere door de Staten. Ze werden ook geteld: 664.575 grote stenen en 1.825 kleine stenen werden opgedolven.

De steengroeve staat op de Ferrariskaart uit ca. 1775, op de rechteroever van de beek, en komt ook voor op de topografische kaarten uit ca. 1870 en de eerste helft van de 20^e eeuw, maar dan op de linkeroever. Mogelijk werd er ooit aan beide zijden van de beek steen gedolven. De harde zandsteen behoort tot de Formatie van Blanmont. Dit is de (in België) oudst bekende steenlaag, ooit meer dan een half miljard jaar geleden als zand afgezet in een al lang verdwenen zee, nadien bedolven onder 10 km losse sedimenten, onder de grote druk versteend, nog later opgeheven tijdens de vorming van een gebergte, dat op zijn beurt alweer meer dan 300 miljoen jaar geleden afgesleten werd. Het werd vanaf 55 miljoen jaar geleden bedekt met jongere mariene zand- en kleilagen. Zoals eerder gezegd, begonnen omstreeks 35 miljoen jaar geleden onze streken opnieuw op te heffen, in samenhang met

het ontstaan van de Alpen. Toen vormden zich ook de aanvankelijk maar licht ingesneden valleitjes. In het laatste miljoen jaar bereikte de insnijding van enkele waterlopen hier en daar weer de top van het begraven gebergte, zoals hier bij de Steenputbeek. Andere plaatsen waar dit het geval is, zijn de Molenbeek in Dworp bij de Sint-Laureinsborreweg en de inmiddels opgevulde steengroeve bij De Kluis in Buizingen.

Figuur 8. De inwandeling van de Steenputweg op 18 oktober 2026.

De natuur heeft de verlaten groeve al lang weer ingepalmd. Vanwege de grote hardheid hadden de stenen scherpe kanten en waren ze voor het plaveien van wegen uiteindelijk niet zo aantrekkelijk. In de bodem van de oude steengroeve hebben zich poelen en vegetatie met goudveil ontwikkeld. Bij het nieuwe loopbrugje over de Steenputbeek zie je rotsstenen van het Brabants Massief in de oevers en bedding van de beek.

De Steenputweg daalt naar het hart van de vallei. Aan beide zijden ligt een jonge aanplant van het Hallerbos. Beneden maakt het pad een haakse bocht naar links en dan weer naar rechts. Zo kruis je een vochtig grasland en loop je via een nieuw opgetrokken houten brugje over de Steenputbeek de noordelijke uitloper in van het Hallerbos (met links de Kristalberg). Vervolgens stijgt je door de smalle bosstrook via een smal bospaadje tussen de bramen door en aan de andere bosrand neem je het vlakke aarden pad naar rechts. Dat mondt opnieuw, na een slagboom, uit op de Hallerbosstraat. Deze volg je nu omhoog, naar links door de holle weg, en bovenaan beland je op het beginpunt aan 't Kriekske.